

och i ristningslinjernas form. Han brukar **o**-runan som tecken för nasalerat *a*: **kunor**, **ri - o**, **pino**, **osmuntr**. Han skiljer på **r** och **ṛ**; dock har han, mot vad man skulle vänta, **r** i 6—12 **aupulfr**.

Ölsta-stenen är en av de många runstenar, som ha stått resta invid den gamla eriksgatan genom Hagunda härad. Ännu ett par av dem ha varit ristade av Åsmund, nämligen de båda Måsta-stenarna (U 859 och 860).

872. Ölsta, Gryta sn. Nu i Gryta kyrka.

Pl. 148.

Litteratur: N. G. Stahre, Runstenarna i Gryta sn, 1938 (hs i ATA).

Äldre avbildning: Stahre, foto 1938 (ATA).

Vid Ölsta har utom U 871 en gång funnits ännu en runsten, av vilken emellertid endast ett litet stycke är bevarat. Fragmentet är funnet nere i åkanten nedanför Ölsta mellangård. Det blev bekant för fil. mag. N. G. Stahre vid hans granskning av runstenarna i Gryta sn år 1938. Troligen har fyndet gjorts något eller några år tidigare. I sluttningen mot ån finnes gott om sten, men någon ytterligare del av den sönderslagna runstenen har icke kunnat påträffas. Fragmentet förvaras numera i Gryta kyrka.

Grå granit. Fragmentets storlek 27×25 cm. Ytan är mycket slät och jämn. Ristningen är tydlig, omsorgsfullt och djupt huggen.

Inskrift:

... a · st ...

De tre runorna ha sannolikt varit del av orden [**rais**]a · st[ain] »resa stenen». Innanför inskriftsbandet synes en del av en korsarm.

873. Örsunda, Gryta sn.

Pl. 149.

Litteratur: B 377, L 71, D 1:130. J. Bureus, Fa 6 s. 116 n:r 32 (Caspar Cohl), s. 220 n:r 270 (Rhezeliu), Fa 5 n:r 145, Fa 1 s. 36; J. Rhezelius, F 1 2 n:r 84; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 253; P. Elvius och J. Arenius, De Fierdhundria (diss., Ups. 1717), s. 102; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 451, Acta Literaria Sveciæ 3 (1730), s. 98, De Monumentis quibusdam Runicis, Epistola ad amicum (1727), s. 15 f.; UFT h. 1 (1871), s. 32, h. 5 (1876), s. 87; G. Stephens, ONRM 2 (1867—68), s. 765; G. Ekholm i UFT h. 34 (1919), s. 147 f.; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 52; Handlingar i ATA 1919, 1934, 1935; O. Lundberg i En vägbok för Uppsala län (1937), s. 31 f.; N. G. Stahre, Runstenarna i Gryta sn, 1938 (hs i ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i F 1 2); P. Törnewall och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 377); Dybeck a. a.; G. A. Hellman, foto 1934 (ATA); N. G. Stahre, foto 1938 (ATA). Dybecks teckning är återgiven flerstädes, bl. a. Stephens a. a.; Ekholm a. a. s. 159; H. Hildebrand, Sveriges medeltid 3 (1898—1903), s. 52, Medeltiden (Sveriges historia intill tjugonde seklet, Bd 2, 1905), s. 88; E. Ålund, Runorna i Norden (1904), omslaget.

Runstenen står rest 13 m. S om landsvägen Örsundsbro—Nysätra, 250 m. NV om Örsunda-åns utlopp ur Alsta-sjön, 400 m. V om den västra gården i Örsunda. Ristningssidan är vänd mot N, sålunda mot vägen. Denna plats är icke runstenens ursprungliga.

Inskriften finnes upptagen i Bureus' samlingar, efter läsningar av Caspar Cohl och av Rhezelius. Den senare är den förste, som har utfört en bevarad teckning av ristningen. Platsen anges av Caspar Cohl sålunda (Fa 6): »å Örsundha Haghe i Gryta S.», av Rhezelius (Fa 6):

Fig. 362. U 873. Örsunda, Gryta sn. Efter teckning av Rhezelius.

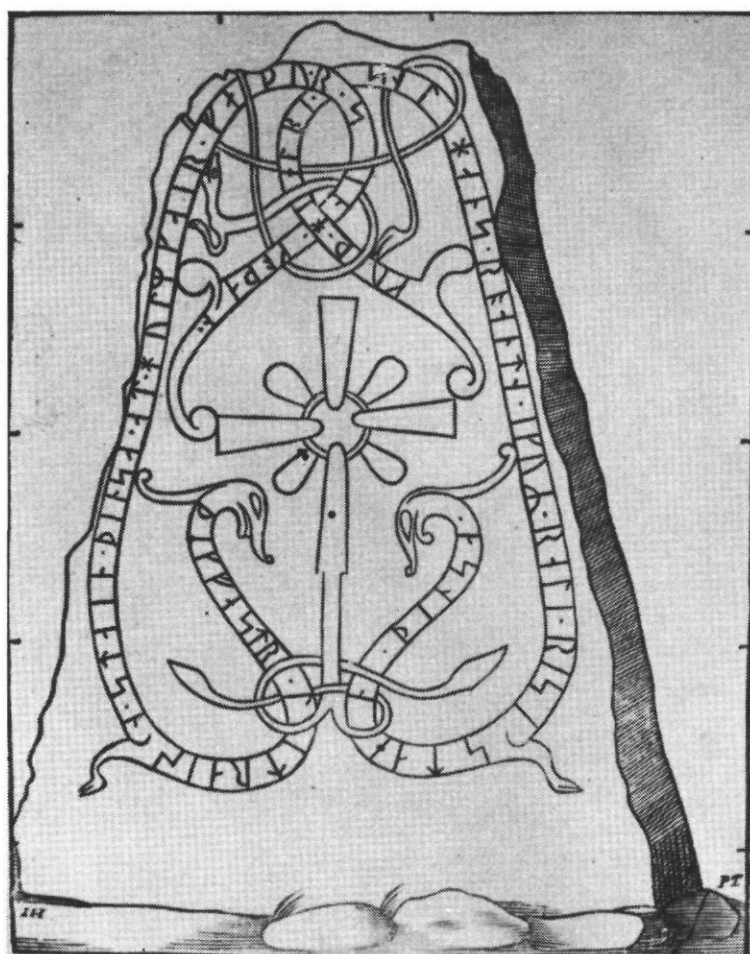

Fig. 363. U 873. Örsunda, Gryta sn. Efter B 377.

»Widh Örsunda i en haga.» Fa 5: »Örsunda.» — *Ransakningarna* (1677): »Gryta Sochn och Örsunda Kalfhaga finnes påskrifuen Runsteen 1.» — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »wid Örsundz byn wäster i gärdet uth wid åän. i Gryta sochn» (B 377: »Öresunds By», L 71: »Öresund, vid åen»). — O. Celsius: »Örsundz stenen i Gryta Sn. Skrivs Örsunda stenen, ty han står i Örsunda hagan uth med Åhlsta siön, ett st. ifrån Höija herreg ... legit O.C. d. 16 Nov. 1726 ... Örsensbro vulgo dicitur pons ad Höija, sed dicendum Örsundz bro, a pago Örsunda. O.C. ... Är en stor och vacker sten. ståår i een stenig backa. låg framstupa ned på en sten. Jag leyde folk som satte honom på sida emot en annan stor sten straxt derhos. som skedde den 16 Nov. 1726.» Och på träsnittet i N. R. Brocmans exemplar av *Bautil* (R 550 i UUB) är antecknat: »O.C. denuo erigi fecit 1726.» — Dybeck fann stenen på samma plats: »I Örsunda beteshage, som är utmed och på norra sidan om Örsundsån, finnas många grafkullar, de flesta skadade. Runstenen ligger bland dem.» Samma uppgift återges i *UFT* h. 1 (1871): »Stenen ligger bland en hop skadade grafkullar på norra sidan om Örsundsån.»

Om stenens flyttning kunde Stahre på grundval av upplysningar, som han inhämtat på platsen, meddela följande: »I slutet av 1880-talet eller början av 1890-talet skulle dåvarande ägaren till Alsta, byggmästaren A. Wallén, eller möjligen dennes fader, ha låtit uppgräva de inom området talrika gravkullarna. Av de flesta återstår nu endast en grop. Runstenen har stått eller legat i anslutning till en dylik kulle på framslutningen av berget ned mot ån och flyttades vid detta tillfälle de omkring 200 meterna till sin nuvarande plats under motivering, att den skulle komma bättre till synes. Flyttningen får betecknas som synnerligen pietetslös. Enligt en annan meddelare skedde framflyttningen 1892.»

Stenens ursprungliga plats är (liksom dess nuvarande) inlagd på den karta över området mellan Alsta-sjön och Örsundsbro, som ingår i prof. Gunnar Ekholms uppsats i *UFT* h. 34 (1919), s. 158.

Stenen har stått i ett gravfält, som uppenbarligen har tillhört byn Örsunda. Övergången över Örsundaån var under vikingatiden också belägen här, vid åns utlopp ur Alsta-sjön, enligt den mening som har framställts av Ekholm (a. a.) och bibliotekarien O. Lundberg (i *Svenska Turistföreningens årsskrift* 1915, s. 93 f.). Åns stränder öster därom ända ned till Lårstaviken äro låga och måste i äldre tid ha varit mycket sankta. Först vid Örsunda bli stränderna fasta och höga, och åbottnen är täckt av sand. Här var sålunda den bästa platsen för en vägövergång, först ett vad över sundet, sedermera en bro. Det var denna plats, som fick namnet Örsundet; förleden i namnet är ordet ör, som betyder 'grus, stenig strand l. botten'. I vattnet nedanför gravfältet har man funnit en betselkedja av brons, som av Ekholm daterats till tiden omkring 400 e. Kr. I detta fynd vill han och Lundberg se ett minne från den tid, då den vägövergång, som nu är förlagd vid Örsundsbro, hade sin plats längre upp vid vattendraget. Ett annat vittnesbörd om att vägövergången har legat här utgör runstenen, som sålunda har haft en synnerligen framträdande placering och kanske även har gjort tjänst som vägmärke. När den fortgående landhöjningen sedermera — kanske redan vid slutet av vikingatiden — medgav, att vägövergången flyttades till den nuvarande platsen, har namnet Örsundsbro följt med, ehuru avståndet från byn Örsunda och det ursprungliga Örsundet är avsevärt.¹

U 873 är den sista i den långa raden av runstenar, som ha varit resta utmed den gamla kungsvägen på dess sträckning genom Hagunda härad (se ovan U 859 och 860, U 862 och 870, U 868, U 871 och U 867). Tre av Upplands förnämsta runristare äro representerade: Åsmund Kåreson, Visäte och Balle. Man har intryck av att det har ställts stora anspråk på kvaliteten hos de runstenar, som skulle stå vid kungsvägen. U 873 är också en ovanligt ståtlig runristning. Det är sannolikt Balles nordligaste arbete. Han har för övrigt varit verksam i sydvästra Uppland, Västmanland och norra Södermanland. Från Lårstaviken upp till Alsta-sjön bildade Örsundaån gräns mellan Hagunda och Lagunda härad, och U 873 stod sålunda rest vid den punkt, där vägen, efter att omkr. 4 km. ha följt sankmarkerna kring ån i rakt västlig riktning, nu ändrade kurs och gick söderut in i Lagunda härad. Den har i viss mån också varit ett vägmärke.

Grå granit. Höjd 2,40 m., bredd på mitten 1,25 m., nedtill 1,70 m. Stenblocket är i kanterna skadat på flera ställen, dock utan någon svårare förlust av inskrift eller ristning. Den ristade ytan är plan men tämligen ojämn. Ristningen är utförd med breda och djupa linjer. Den är väl bevarad och överallt tydlig.

Avståndet mellan runorna är något växlande. De stå i allmänhet något tätare inom den vänstra sidans runband, liksom ramen här är något smalare och runorna följaktligen något mindre än på högra sidan. Men för övrigt är ristningen synnerligen symmetrisk och skickligt utförd. Med skäl har den ofta framhållits som ett av Balles förnämsta arbeten och överhuvud taget som mycket representativ för runstenskonsten. Korset har en dominerande plats i ristningens centrum. Det är ett ringkors med runda flikar mellan korsarmarna. Den nedre korsarmen fortsätter i en stång, som nedtill grenar sig i två band, vilka i en löpknut sammanhålla de mot varandra figurerande rundjurens halsar.

Inskrift:

·	pik	·	lit	·	raisa	·	stain	·	pinsa	·	at	·	hulmkair	·	fapur	·	sin	·	kopan	·
	5		10		15		20		25		30		35		40		45			
·	kup	·	hjelbi	·	sal	·	hans	·	boanta	·	ikur	·	bali	·	risi	·	stan	·	pinsa	·
	50		55		60		65		70		75		80		85		90			

¹ Jfr härmed även J. Sahlgren i *Upsala Nya Tidnings julnummer* 1933, s. 15: »På 1000-talet fanns ännu ingen bro vid Örsundsbro. Lårstaviken gick då ända upp till Örsunda, där den med ett smalt och kort sund, Örsundet, förenades med Alstasjön. Den som ville resa söderut åt Enköpingshållet, måste begagna sig av vadstället över detta sund.»

Pingfastr let ræisa stæin þennsa at Holmgæir, faður sinn goðan, Guð hialpi sal hans, boanda Ingur. Balli risti stæin þennsa.

»Tingfast lät resa denna sten efter Holmger, sin gode fader, Ingas man. Gud hjälpe hans själ. Balle ristade denna sten.»

Till läsningen: Sk äro tydliga. De finnas vid varje runbands början och slut, liksom mellan alla ord, utom efter 61 l. 3 **k** är icke stunget; icke heller 33, 45, 50, 73 **k**. Alla **a**-, **n**- och **o**-runor ha ensidiga bistavar. Inskriftens **r**-runor äro rätt olika: i 8, 12 **r** utgår bst från själva hst och har en rundad form, i 36, 41, 80 **r** utgår bst från ramlinjen. 15 **s** är vänderuna. 44 **n** har till synes formen **h**, men den h. stapeln är förmodligen ej huggen. 55 **e** är tydligt stunget, med ett kort mot hst vinkelrätt streck; icke **a**. 57 **b** har den för Balle typiska formen, liknande ett latinskt **k** med rundade staplar. Sådant är även 76 **b**, men 66 **b** är något avvikande genom att nedre bst är rak, varigenom runan har kommit att likna ett **l**. T. h. om mellanstapeln i 82 **s** finnes en vinkelformig fördjupning, som liknar bst i ett **t**. Men det är grundare än **s**-runan och sannolikt naturligt, icke hugget. Bst i 86 **a** är kort och grund. Något **i** finnes icke mellan 86 **a** och 87 **n**. Möjligen kan ristaren ha menat, att slinglinjen i löpknuten skall läsas som ett **i**. Men han har annars icke begagnat ornamentslinjer som runstavar. Och formen **stan** är f. ö. välkänd från Balles inskrifter.

Då inskriften är så väl bevarad, äro äldre läsningar av mindre intresse. Caspar Cohl (F a 6): 53—58 **halbi**, 66 **r**, 80—87 **risi · stan**. — Rhezelius (F l 2): 53—58 **hjelbi**, 66 **b**, 76 **k**, 80—87 **risti · stin**. — Hadorph och Törnewall (B 377): 53—58 **hjelbi**, 66 **r**, 76 **r**, 80—87 **risi · staen**. — Celsius: 53—58 **hjelbi**, 66 **b**, 76 **b**, 80—87 **risi stan**. — Dybeck: 53—58 **hjelbi**, 66 **b**, 76 **b**, 80—87 **risi · staen**. — Stahre: 53—58 **hjelbi**, 66 **b**, 76 **b**, 80—87 **risi · stan**.

Inskriften består av tre meningar. 66—75 **boanta · ikur** är en bestämning till 29—36 **hulmkair**, sålunda **boanta** ack. Sammanhanget är brutet av den kristna bönen för den dödes själ, liksom i medeltida urkunder insatt så nära namnet som möjligt.

Om namnet *Pingfastr* se U 48. I motsats till detta namn äro inskriftens båda andra namn, *Holmgæirr* och *Inga*, vanliga i de svenska runinskrifterna.

874. Hagby kyrka.

Litteratur: B 362, L 75. J. Bureus, F a 6 s. 214 n:r 246 (Rhezelius), F a 5 n:r 157, F a 1 s. 39; J. Rhezelius, F a 10: 1 n:r 78; F l 2 n:r 87; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 248; F. A. Westerling, De Templo et Paroecia Hagbyensi (diss., Uppsala 1821—24); UFT h. 1 (1871), s. 36.

Avbildningar: Rhezelius, teckningar (i F a 10: 1 och i F l 2); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 362).

Runstenen finnes avbildad i J. Rhezelius' samlingar. Dess plats säges ha varit »Hagheby Sochn i Wåkenhus dören» (F a 10: 1), »Hageby Kyrkedör» (F l 2), »Vti Kyrkiedören» (F a 6). F a 5: »Hageby Wåknhusdör.» — I Ransakningarna meddelas, att »Vnder Kyrkiodören [finnes] Runsten 1» (1669), »Wapnhus döhren innehafwer en sten uthi ingången» (1672). — Träsnittet i Peringskiölds Monumenta har påskriften: »Hageby Kyrkedörr» (B 362: »Kyrko-dörr»; L 75: »I kyrkodörren»). — F. A. Westerling (1824): »Limine Templi lapis jacet runicus contusus.»

Av dessa uppgifter, jämte de tre bevarade avbildningarna, framgår, att runstenen har legat som tröskelsten i ingången från kyrkogården till kyrkans vapenhus. Den var på båda sidor inkilad under murarna, så att en stor del av inskriften upptill var osynlig och oåtkomlig. På vänstra sidan var stenen svårt skadad; ett stort stycke var här avslaget, varigenom en avsevärd del av inskriften hade blivit förstörd. Runstenen är numera förkommen. Säkertligen har den